

ВІДГУК
на дисертацію
Тартасюка Володимира Юрійовича
«Актуалізація гуманістичного потенціалу права у творенні правової
держави»,
поданої на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за
спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дослідження. У глобалізованому світі третього тисячоліття шанс на успіх перед Україною відкриває лише ефективна реалізація її людського потенціалу. Як європейська за своєю цивілізаційною належністю нація Україна має спиратися у своєму розвитку на європейську людиноцентричну систему цінностей, яка не раз доводила свою ефективність. Чергове її підтвердження – успіх наших сусідів, які продемонстрували динамічний випереджальний розвиток і стійкість суспільства в умовах кризи. У європейському світогляді інтелект, освіта, професійний досвід, соціальна мобільність беззаперечно визнаються головною складовою національного багатства та основним ресурсом соціального та економічного розвитку. В останні десятиліття до цих традиційних індикаторів конкурентоспроможності додалась здатність до креативності та інновацій у професійній діяльності і соціальному житті, запорукою якої є високий творчий потенціал суспільства.

Формування соціальної та громадянської активності людини є необхідною умовою розвитку демократії, становлення громадянського суспільства та, водночас, засобом гарантування інтересів, прав та свобод людини і громадянина, забезпечення всебічного гармонійного розвитку особистості та реалізації її творчого потенціалу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі теорії та історії держави і права у рамках планових наукових досліджень Національного педагогічного університету

імені М.П. Драгоманова за науковим напрямом «Дослідження проблем гуманітарних наук (правознавство)» (протокол № 11 від 23 лютого 2016 р.). Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 10 від 27 квітня 2017 р.). Тема роботи відповідає Пріоритетним напрямам розвитку правової науки на 2016-2020 рр., затверджених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.

Метою дослідження є науково-теоретичне обґрунтування гуманістичного потенціалу права та ролі гуманізму в концептуальній моделі правової держави, а також осмислення проблеми удосконалення функціонування різних аспектів правової реальності через формування гуманістичної правосвідомості та правової культури людини і суспільства.

Надане на рецензування дисертаційне дослідження є одним із перших у вітчизняній правовій науці комплексним дослідженням актуалізації гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави. Автором сформульовано ряд теоретичних положень та висновків щодо модернізації моделі правової держави крізь призму пріоритетності принципів гуманізму та людиноцентризму.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, регулювання яких здійснюється під безпосереднім впливом ключових засад гуманізму, а предметом - актуалізація гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави. Загалом, об'єкт та предмет дослідження сформульовані вдало і відповідають вимогам МОН України.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Високий ступінь обґрунтованості результатів дослідження зумовлений досить раціональною та внутрішньо узгодженою структурою дисертаційної роботи. Здобувач використав численні наукові праці фахівців-учених у галузі політології, філософії, соціології, теорії держави і права, проаналізувавши різнопланові міждисциплінарні дослідження і монографії, які зосереджують наукові

уявлення про сутність і специфіку гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави.

Узагальнений в роботі теоретичний матеріал аналізується з використанням виваженого методологічного апарату, який включає філософсько-світоглядні, загальнонаукові та спеціально-правові методи і наукові підходи, зокрема: системний, синергетичний, діалектичний, методи індукції і дедукції, аналізу і синтезу, спостереження, статистичний, правової компаративістики, формально-юридичний. Загалом, методи дослідження є цілком сучасними й обґрунтованими, що стало запорукою успішного вирішення поставлених дисертантом завдань. Зміст дисертації в цілому характеризується досить високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Чітко виражений теоретичний підхід дозволив автору аргументовано визначити власну позицію щодо багатьох дискусійних моментів у питанні актуалізації гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави.

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, десяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Структура дисертації виглядає досить обґрунтованою. Її перший розділ присвячений «Теоретико-методологічні основи дослідження гуманістичного потенціалу права» (с. 22-55), який розкриває категорію гуманізм як загальнолюдську характеристику якості права, історичний аспект поєднання гуманізму і права, вияви гуманізму в правових системах розвинених країн світу. Другий розділ має назву «Людина як суб'єкт права». Він об'єднує три підрозділи та присвячений розкриттю особливостей людини як суб'єкта й об'єкта права (с. 62-70), цивілізаційної і загальнолюдської потреби в реалізації людиноцентристської сутності права (с. 70-78), реалізації принципу людиноцентризму права в історії розвитку правових систем світу (с. 78-94). Третій розділ спрямований на означення гуманності як природної якості права (с. 99-138), характеризуються різноякісністю правових систем в тоталітарному і демократичному суспільствах, можливості реалізації

гуманістичного потенціалу права в демократичних суспільствах. У четвертому розділі окреслено гуманістичну функцію права та особливості її реалізації в українській правовій державі. Він складається з двох підрозділів і присвячений поняттям свобода і відповідальність в утвердженні гуманітарної сутності права у правовій державі, основним напрямом реалізації гуманітарної сутності права у правовій українській державі (с. 142-173). Актуальним та вартим уваги є положення про те, що «модернізація української держави на шляху побудови правової держави є прогресивним напрямом її трансформації, складним процесом у єдності двох його компонентів: ідейно-теоретичного та практичного, доктрина становлення і модернізації правової держави в Україні повинна бути розроблена з урахуванням історичних, національних, культурних особливостей» (с. 160).

Наукова новизна полягає у тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням актуалізації гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави. Автором сформульовано ряд теоретичних положень та висновків щодо модернізації моделі правової держави крізь призму пріоритетності принципів гуманізму та людиноцентризму. У роботі знайшли висвітлення суміжні з темою дослідження науково-теоретичні проблеми, що потребують вирішення, обґрунтовано низку теоретичних положень, які містять елементи наукової новизни та стануть підґрунтям для подальшого осмислення порушеної проблематики.

Зокрема, заслуговує на увагу позиція автора, що гуманізм визнає домінуючу цінність будь якої особи щодо всіх інших учасників політичного та правового процесу, відповідно, будь яка особа має змогу та право вільно визначатися стосовно існуючих концепцій суспільних відносин і бути їх повноправним суб'єктом. Здобувається це чіткою межею щодо втручання держави, коли приватне життя особи, її прагнення, світогляд знаходяться поза цією межею та є об'єктом захисту з боку державних інституцій (с. 18).

У результаті роботи досліджено вияви гуманізму в правових системах розвинених країн світу. Наголошено, що гуманізм не є всезагальною,

безумовною цінністю для всіх народів і епох, він функціонує нерівномірно, від нульової позначки до вищого ступеня розвитку. Доводиться, що головною функцією гуманізму є забезпечення існування і розвиток людства через юридичне закріплення гуманістичних цінностей у міжнародних документах.

Наголошено на необхідності реалізації людиноцентристської сутності права у правовій державі, що має проявлятися на всіх етапах правотворчості та правозастосування, забезпечуючи комплексний підхід до демократизації правової системи.

Заслуговує на схвалення положення про те, що свобода, рівність, справедливість як основні екзистенції гуманістичного потенціалу права є конкретизованими у правових ідеалах вищі моральні цінності. Вони визначають систему поведінкових стандартів за якими представники суспільства повинні діяти у відповідних ситуаціях, щоб їх інтереси узгоджувалися з інтересами інших членів спільноти, держави.

Визначено юридичне розуміння свободи як сутності людини та її існування, яке полягає у можливості робити все, що прямо не заборонено законом і не шкодить іншим. Свобода у праві не може бути абсолютною, вона завжди до певної міри обмежена. Сутність права становить собою рівну міру свободи індивідів, визначену законом, що реалізується через суб'єктивні права. Це зумовлює високу соціальну значущість права, оскільки гарантована можливість самореалізації, свободи вільного розвитку особистості є однією з головних загальнолюдських цінностей.

Тартасюк В.Ю. відзначає, що притаманна праву всезагальна рівна міра – це саме рівна міра свободи і справедливості, а свобода і справедливість неможливі поза і без рівності. Дисертант є переконливим в тому, що справедливість є внутрішнім змістом права, його внутрішнім наповненням, вона володіє безмежним гуманістичним потенціалом. Саме завдяки такому внутрішньому наповненню право еволюціонує, розвивається, збагачується саме та наповнює якісним змістом існуючі суспільні відносини (с. 47).

На слушне переконання Тартасюка В.Ю., осмислення тенденцій розвитку демократичної правосвідомості та правової культури свідчить, що останні є гуманістичними за своїми ознаками, оскільки ґрунтуються на таких цінностях як свобода, правова рівність, справедливість, повага до прав та свобод людини, толерантність, плюралізм та ін.

Подальшого розвитку одержала класифікація гуманістичних правових систем за такими критеріями: за джерелом права – системи звичаєвого, конституційного права, за етапом становлення – давні демократії, перехідні суспільства (пост-колоніальні, пост-соціалістичні, держави, що виникають внаслідок боротьби за незалежність), за масштабом – національні, регіональні, континентальні, та глобальна. Наголошено, що міжнародне право в галузі прав людини є одним із значущих чинників становлення і трансформацій національних правових систем.

Одним із надбань дисертації є те, що автором виявлено як повинна здійснюватися реалізація принципу гуманізму, а це, передусім, виявляється у гуманітарній політиці держави, у послідовному здійсненні заходів, спрямованих на підтримку та інтенсифікацію гуманітарного розвитку суспільства згідно з визначеними пріоритетами та загальнонаціональними інтересами (с. 53).

Дисертанту вдалося аргументувати, що взаємодія усіх суб'єктів у правовій державі, виходячи з принципів свободи та відповідальності, повинна базуватися на філософії соціального партнерства як механізму врегулювання конфліктів в усіх сферах життєдіяльності та форми узгодження інтересів суб'єктів партнерства, що забезпечить їх конструктивну взаємодію. У дисертації сформульовано й інші цікаві та корисні положення та висновки.

Отже, за сукупністю положень, які становлять наукову новизну представленої дисертації, вона відповідає рівню дослідження доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Повнота висвітлення результатів дослідження. Основні теоретичні положення, висновки та узагальнення, сформульовані у дослідженні, знайшли відображення у 9 публікаціях, зокрема, 3 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений МОН України, 1 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, у 5 тезах виступів на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Практичне значення одержаних результатів Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що наукові положення і висновки, отримані в результаті дослідження можуть бути використані у: науково-дослідній роботі – для подальшого теоретичного дослідження і практичного застосування проблем актуалізації гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави; освітньому процесі – при написанні підручників, навчальних посібників, навчальних програм; під час викладання навчальних дисциплін: «Теорія держави та права», «Філософія права», «Історія політичних і правових учень»; правотворчій діяльності – як теоретичне підґрунтя для розробки проектів нормативно-правових актів.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Із аналізу дисертаційного дослідження вбачається, що воно містить посилання на згадані автором у тексті джерела інформації при використанні ідей, тверджень, відомостей надано повну і достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методи дослідження. Відтак можна зробити висновок про дотримання дисертантом вимог академічної доброчесності.

Оцінка оформлення дисертації. Зміст дисертації повністю відповідає науковій спеціальності 081 Право, з якої вона й подана до захисту.

Дисертація оформлена відповідно до чинних вимог, написана науковим стилем і літературною українською мовою. Стил ь викладу матеріалу науковий, логічний, чіткий та виважений. Дисертація читається легко, викликає зацікавленість проблемою.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Однак, як і при дослідженні будь-якої складної і нової теоретичної проблеми, в зазначеній дисертації міститься чимало спірних, неузгоджених і не зовсім обґрунтованих положень, які можуть стати підґрунтям наукової дискусії і напрямами подальшої розробки даної проблеми. Зокрема:

1. Цілком погоджуючись з думкою дисертанта про те, що «людиноцентристський підхід у праві не завжди знаходив своє втілення у розвитку цивілізацій та народів» (с. 78), відзначимо, що суперечності реалізації принципу людиноцентризму права в історії розвитку правових систем обумовлені не тільки безпосереднім розвитком права як суспільного явища, а й низкою соціально-економічних, політичних, ментально-духовних чинників. На нашу думку, більшої конкретизації потребує проблема становлення романо-германської системи права, яка характеризується послідовним розгортанням та інституційним оформленням ідеї права, що супроводжувалось суперечностями реалізації принципу людиноцентризму.

2. Додаткової аргументації, на наш погляд, потребує твердження автора на с. 89 дисертації про те, «правова держава є найбільш сприятливим полем реалізації гуманістичного потенціалу права». Погоджуємося з позицією автора, що «людина у правовій державі має значний обсяг прав, яким треба вміти користуватися не намагаючись порушити свободу інших людей», а тому вважаємо, що у роботі варто було б ширше розкрити розуміння автономної діяльності суб'єкта правової держави.

3. Вважаємо, що більшої конкретизації потребує розуміння реалізації принципів правового гуманізму в сучасних демократіях. У цьому плані заслуговує на увагу те, що здобувачем цей важливий аспект проблеми був розглянутий у підрозділі 3.2 «Можливості реалізації гуманістичного потенціалу права в демократичних суспільствах». Наведене в ньому дає загальне уявлення про означену проблему, однак, на нашу думку, автору слід наголосити на критеріях, які є у кожній державі в залежності від форми

державного устрою, політико-правових традицій, обсягу прав, відображених у конституціях.

Висловлені зауваження носять характер побажань та не можуть суттєво вплинути на загальну високу наукову цінність рецензованої роботи та позитивну оцінку проведеного автором дослідження.

Загальний висновок. Наведене дозволяє зробити висновок, що дисертація Тартасюка Володимира Юрійовича «Актуалізація гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави» виконана на належному науково-теоретичному рівні, є завершеною працею, в якій отримано нові обґрунтовані результати, що вирішують важливе наукове завдання, яке має суттєве значення для юридичної науки й полягає загальнотеоретичній характеристиці та актуалізації гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю і достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях дисертація відповідає спеціальності 081 Право, а також вимогам пп.9, 10, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 №567 (зі змінами і доповненнями).

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
член член-кореспондента НАН України,
Заслужений юрист України,
вчений секретар Інституту
держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

Підпис *Н.М. Пархоменко*
Н.М. Пархоменко
Посвідчую
Вчений секретар Інституту
держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України
11.06.2024